

Evo obilje primjera i dokaza, da Marcijal uza sve brojne, preko mjere neukusne stihove i epigrame, ipak u sebi nije bio opak ni pokvaren čovjek, da je bio čovjek pun ljudskih osjećaja, čovjek srca i ljubavi prema malima i podložnima, u jednu riječ čovjek dobra i pozitivna morala.

Forsitan et hoc meminisse iuvabit.

Rafael Radica

RENASANSI I PROBLEM LJUDSKE SREĆE

Uobičajeno je pod pojmom renesanse podrazumijevati ono kulturno-povijesno razdoblje koje je u bitnom određeno radanjem novovjekovne faze u razvitku evropske kulture na temelju postepene preobrazbe srednjovjekovnog duha i svih njegovih ekonomskih, kulturno-povijesnih i životnih uvjetovanosti. Pri tome se obično renesansa shvaća kao preporod, kao palingeneza u kojoj je emancipacija ljudskoga, sputanog prije u okvirima srednjeg vijeka u totalnoj alienaciji i degradiranosti od strane i kroz forme religioznoga, dovedena do panegirika čovjeku, ljudskome, prirodnome, ovozemaljskom, kao preporod koji je izvanjski obilježen iskrenom i nepatvorenom veselošću života. U tom smislu ističe se tzv. emancipacija ljudskoga na planu umjetničkog stvaranja izborom novih, ovozemaljskih, zdravo-prirodnih i ljudskih objekata (mjesto prijašnjih svetaca i madona), u znanosti — orijentacijom na prirodno-znanstveno istraživanje i otkrića, u filozofiji — negacijom i odbacivanjem skolastičke siglogistike, kritičkom orijentacijom na području spoznajne teorije i izgradnjom nove i od dogmatike pročišćene metode spoznaje. Antropocentizam kao opozicija i oštra, nepošteditna antitetičnost srednjovjekovnom teocentizmu ističe se na svim planovima i sferama renesansnog života: mjesto prijašnjeg svjetskog latinskog jezika, izgrađuju se i unapređuju pojedini narodni jezici, mjesto koncentracije kulture u nekoliko crkvenih sveučilišta niče nova nacionalna kultura čija su žarišta nove

svjetovne univerze, mjesto prijašnjeg papinskog centralizma i cezaropapizma niču nove svjetske države sa svojim nacionalnim vodama, mjesto prijašnje orijentacije na onozemaljsku, transmundanu sferu renesansni se čovjek sve više orijentira na konkretnost svoga ovozemaljskog postojanja: on je pustolov mjesto prijašnjeg asketa, lovac na blago mjesto prijašnjeg iskrenog kršćanina koji se odricao materijalnog dobra itd.

Sve to, zajedno s činjenicom da su u renesansi udareni temelji budućeg čovjekova fantastičnog prodira u prirodu postojećega, kao i činjenica da se ta postepena izgradnja novoga odvijala u formi obnove antiknoga — daje nam pravo da ovo povijesno razdoblje nazovemo imenom obnove i preporoda.

Međutim, paralelno s tim zaokretom, točnije u samoj njegovoj biti, niklo je i čvorište i početak jedne intimne unutarnje degradacije i pada čovjeka. Osobito to dolazi do izražaja, ako se na renesansu gleda s jednog iskrenog humanitarnog i psihološko-filozofskog stanovišta. U tom, naime, svjetlu ovo razdoblje povijesti kršteno imenom »renesansa« nije nikakav panegirik i slavo-pojka ljudskoga, nego tužaljka koja će iz stoljeća u stoljeće radati, dakako, sve većim stupnjem emancipacije i posvjetovljenja, ali i sve većom unutarnjom krizom, prevratima, dekoncentričnošću, nespokojsvom i skepsom, sve većim i dubljim, sve po pitanjima ljudske sreće tragičnijim udaljavanjem čovjeka od Boga, svim, dakle, onim što toliko

eklatantno i specifično karakterizira tzv. modernog čovjeka. Renesansa je, naime, stvorila Prometeje, ljude koji su željni praktičnih spoznaja (Bacon), ali nije mogla odgovoriti, kao što ni do današnjeg dana uopće i nije odgovoreno, i na mnoštvo »faustovskih« pitanja. Ona je, kao i sva u njoj začeta tehnička i tehnicistička orijentacija do danas, obradila samo izvanjsku sferu kozmosa, ono, dakle, što se moglo primijeniti i što se i primjenjuje u ljudskoj proizvodnji materijalnih dobara, ona je danas dopeljala čovjeka do mjeseca, ali nije ta znanstvena orijentacija odgovorila i na mnoštvo takvih pitanja kao što su: što je život? — koji je smisao čovjeka? — čemu ljudska egzistencija? — odakle smo, tko smo i čemu smo? — itd., na pitanja, dakle, koja su čovjeka mučila od uvijek i koja i danas živo taru intelektualca. Tehnicizam u renesansi začet uspio je (relativno) riješiti probleme jela, ali nesposoban je i inferioran da ogovori i na pitanja ljudske intime, da odgovori, npr., na pitanje u čemu se sastoji ljudska sreća, na pitanja, dakle, koja su bitno ljudska, koja se nalažu uvijek kad je čovjek makar donekle i djelimično riješio ona egzistencijalna, na pitanja koja su čak primarnija!

Zato nije čudo što u renesansi nasuprot veseloj, optimističkoj, revolucionarnoj obuzetosti Galileja, nasuprot optimističkom znanstvenom entuzijazmu jednog, npr., Bruna, Kepler i Njutna, nalazimo i potištenost i skepsu Mišela Montenja. A ta skepsa nije, kao što bi se moglo pomisliti, samo slučajan izdanak renesansnog duha vremena, samo jedna samovoljna orijentacija jednog osamljenog, intravertiranog i razočaranog mislioca čudaka, nego ona proizlazi iz renesansnih uvjetovanosti i korijenja života, a ona će se u raznim oblicima javiti i kod Bejla i u daljnjim filozofijama Hjuma i Kanta, kod kojega će naći i svoju definitivnu sistematsku znanstveno-filozofsku obradu i obrazloženje. Sve te filozofije bez tih svojih renesansnih izdanaka i korijenja ne bi se mogle valjano shvatiti i djelovale bi kao manje, više čudne, samovoljne i nasilno isforsirane konstatacije.

U svom otrgnuću od Boga kao dojučerašnjeg svoga dobrog, svemogućeg i sveznajućeg oca, u svojoj dezalijenaciji od religioznog renesansni se čovjek ubrzo, usprkos početnoj veselosti, osjetio osamljen i nemoćan u ogromnom prostranstvu kozmosa. Oslobođen Sv. pisma, koje je do jučer vrijedilo kao neopoziva i jedina, od Boga objavljena istina, i oslonjen na svoje izvore spoznaje, taj je čovjek vrlo brzo došao do zaključka da je njegov razum nemoćan u rješavanju problema prave spoznaje kozmosa. Tome svemu dodajmo i to da je u renesansi, paralelno s otrgnućem od religioznog, prestalo vladati i prijašnje srednjovjekovno teracentrističko uvjerenje po kom je sve na globusu Bog kreator stvorio radi svoje »slike i prilike« — čovjeka, što je, razumije se, pridonijelo daljnjem potkopavanju prijašnjeg intimnog i ljudskog osjećanja po kojem je čovjek jedinstven stvor u kozmosu i jedna osebuja i posebno vrijedna figura.

Renesansni je čovjek, a to se, npr., vrlo lijepo vidi kod pojedinih renesansnih umjetničkih likova, usprkos pretežnoj površnosti, usprkos ushićenju izvanjskim šarmom (npr., kod Bokačevih junaka), usprkos izvanjskoj frivolnosti, često zamišljen i tužan, pun konflikata i misli o prolaznosti i apsurdu (Hamlet!). Zar to nije sarkastičan izraz tuge i pesimizma nad ljudskom sudbinom i prolaznošću kad Hamlet, npr., nad Ofelijinim grobom napominje Horaciju da je možda veliki Cezar čep od ilovače na kakvoj bačvi piva, ili da je možda grandiozni Aleksandar Veliki komadić žbuke u sporednom uglu neke sobe! »Nije Polonije otišao večerati, nego da njega večeraju (crvi)!« Konačno, nije li Šekspirova tragika, izražena u njegovim djelima, izvanjski izraz njegova stvarnog osjećanja, i ne samo njegova, nego i osjećanja ljudi njegova vremena?! Nije li ta tragika izraz i posljedica toga da je Šekspir uočio duboke ondašnje ljudske probleme i konstelacije života renesansnog razdoblja?! A budući da je renesansa udarila temelje i okvire i nama današnjima i opteretila nas istim životnim problemima koji su mučili i Hamleta, jasno je zašto

su nam bliski i »naši« Hamlet i ostali likovi renesansnog umjetničkog stvaranja.

Budući da je cijeli ovaj period od XV st. pa na ovamo zapravo renesansa, jer predstavlja dovršavanje onog u renesansi u užem smislu otpočetog procesa izgradnje tehnicističke orijentacije na osnovi obnove antiknoga, može se reći da je cijeli taj povijesni period produbljivanje onog, prema Bibliji u raj u zemaljskom početku, jaza između čovjeka i Boga, onog, dakle, procesa čovjekova padanja. Shvati li se sinteza čovjeka s Bogom kao jedna sublimna

etička kategorija, kao ideal čovjekove sreće i mira, onda zaista možemo s pravom ustvrditi da nam tehnika, zajedno sa svom prirodnom znanosti, usprkos činjenici da nas je obogatila mnoštom novih spoznaja, usprkos činjenici da nas je opteretila nizom tehničkih izuma i praktičnih pomagala, nije ipak na koncu pomogla ni malo u rješavanju naših bitnih, iskreno-ljudskih, naših iskonskih humanitarnih pitanja. Dapače, gurnula nas je u jurnjavu za svakodnevnim praktikalijama, a ta jurnjava modernom čovjeku ona iskonska pitanja još snažnije ističe i prezentira.

Nikola Bićanić

ATANASIO G. MATANIĆ, IL CARDINALE AGOSTINO VALIER (†1606)
INIZIATORE DELLE COMPAGNIE DELLA SS. CARITA'
IN DALMAZIA ED ISTRIA

u Rivista di storia della Chiesa in Italia 12/1968, br. 2, Rim, 1968, 492-496

Djelovanje kardinala Augustina Valiera, prvoga apostolskog vizitatora posttridentinske reforme (1579—1580) u mletačkoj Dalmaciji i Istri, poznato je ne samo iz djela D. Farrantija nego još više iz novijih doktorskih radnja I. Vitezića (*La prima visita apostolica posttridentina in Dalmazia nell' anno 1579*, Rim, 1957) i M. Parata (*La riforma tridentina del clero a Parenzo e Pola*, Rim, 1960). U podizanju kršćanskog duha A. Valier, jedan od najpožrtvovnijih apostola kršćanske reformacije, širio je »djela«, »društva «ili »bratovštine« ljubavi. Tako su pod njegovim djelovanjem nastale i u nas bratovštine ljubavi, najprije u Hvaru, a zatim u Splitu, Trogiru, Šibeniku, Zadru, Rabu, Osoru, Cresu i Krku, dok u Istri najprije u Poreču, a zatim u Novigradu, Poreču i Trstu te drugim manjim mjestima.

Iz Archivio Segreto Vaticano (S. Congreg. del Concilio 1579. ff. 17r—19v) A. Matanić, pisac vrijedne monografije o titulu »Primas Croatiae« splitskih nadbiskupa i brojnih knjiga o franjevačkoj duhovnosti, objelodanio je akt osnivanja i kapitule Bratovštine Presv. Ljubavi u »magnifica et cattolica città di Sibinico« 26.

travnja 1579. Pisac je objavio taj dokumenat jer je on od ostalih ustanovljenih Bratovština Ljubavi najpotpuniji i najbolje je sačuvan.

U aktu osnivanja, sastavljenom na latinskom jeziku, Valier je naglasio kako je Bratovština potrebna Šibeniku zbog blizine turskog osvajača. Upravo ljubav, temelj inače svih kreposti, davat će snagu gradu Šibeniku u obrani od Osmanlija, ali i za otklanjanje drugih teškoća kojima su podložni svi ljudi. Stoga bi trebalo, naglašava se, da svak uđe u Bratovštinu jer će se kršćanin preko kreposti ljubavi najbolje klanjati Bogu i služiti udovima Isusa Krista — bližnjima. Osim vanjskih djela ljubavi Valier posebno traži unutarnja koja izviru iz srca i članovi Bratovštine moraju moliti Boga da on svojom milošću zagrije srca hladnih.

U 11 kapitula (glava), pisanih na talijanskom jeziku, uređuje se ustrojstvo i djelovanje Bratovštine.

Prvi i glavni poglavar Bratovštine jest Isus Krist, najbolji primjer izvanredne ljubavi (11. kap.). Bratovštinom su upravljala šestorica ljudi. Njih su za prvi put imenovali biskup i knez, a poslije su oni sami birali svoje nasljednike. Njihova je